

تاثیر اندیشه‌های ابن عربی بر هنر و معماری اسلامی نمونه مورد مطالعه: مسجد شیخ لطف‌الله اصفهان

لیلا زارع^۱، سارا زینل‌زاده^{۲*}، مونا محتاج^۳

۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد تهران غرب

۲- دانشجوی دکتری معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب - zeinalzadehsara90@gmail.com

۳- دانشجوی دکتری معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران غرب

چکیده

هنر در ساحت عرفان، نوعی سیر و سلوک است که در طی آن هنرمند با الهامی آسمانی و معنوی به کشف و شهود می‌رسد. نگاهی به تاریخ هنر اسلامی نشانگر آن است که تصوف و عرفان از مهمترین جریان‌های اثرگذار بر هنر و معماری ایرانی بوده است. بسیاری از محققان فرهنگ و هنر اسلامی در پس ظاهر هنر اسلامی معنایی مرتبط با آموزه‌های عرفانی و حکمت اسلامی را یافته‌اند. بدین ترتیب هنر در این معنا، نوعی کشف و شهود است که در طی آن افق‌های جدیدی از هستی در مقابل انسان گشوده می‌شود. یکی از مهمترین چهره‌های تصوف که آرا و نظریات او تاثیر مهمی در حکمت و عرفان اسلامی برجای گذاشته است ابن عربی است. ابن عربی معتقد به وحدت وجود است، از طرفی هنر اسلامی نیز بیش از هر چیز تجلی وحدت الهی در جمال و نظم عالم است. در این پژوهش به منظور واکاوی دیدگاه‌های ابن عربی در هنر اسلامی با استفاده از روش تحلیلی-توصیفی، ابتدا به بررسی نظریات ابن عربی در زمینه وحدت وجود پرداخته شده و نظریات او در مورد هنر شرح داده شده است. سپس تاثیری که این آرا بر هنر و معماری اسلامی گذاشته است بیان شده است. و در آخر این تاثیرات در مسجد شیخ لطف‌الله اصفهان به عنوان نمونه موردی بررسی شده است.

واژه‌های کلیدی: هنر و معماری اسلامی، ابن عربی، وحدت وجود، حکمت و عرفان، معماری اسلامی، مسجد شیخ لطف‌الله

۱- مقدمه

هنر در فرهنگ و تمدن ایرانی-اسلامی با ظهور حقیقت و صفای دل و اتصال به عالم تجرد و غیب ملازمت دارد. به تصریح آیات قرآن کریم، سراسر آفرینش صنع و فعل خداوند است که در غایت حسن و جمال و لطافت آفریده شده است؛ "هو الذی احسن کل شیء خلقه" (سوره سجده آیه ۷). در عرفان اسلامی نیز تمام اسماء و صفات الهی و مظاهر تجلیات جلالی و جمالی به شمار می‌رود. چنین تلقی زیبا و دل‌انگیزی از خدا و هستی و موجودات و نظم عالم هستی نتیجه ای جز تائید زیبایی و گرایش به زیبایی نیست. آدمیان نیز دعوت شده‌اند تا در این زیبایی تامل کنند و به رحمت و فیض بی‌منتهای او پی ببرند و او را عالمانه و عاضفانه پرستش کنند. از دیدگاه ابن عربی و بنا بر آیات قرآنی عالم سراسر تجلی حسن حضور حق و ظهور معشوق ازلی است.

فرهنگ و تمدن اسلامی زیباترین مظهر آمیزش هنر و عرفان بوده، هنر در تمدن اسلامی صبغه‌ای درونی یافته و نوعی معرفت باطنی و بینش شهودی محسوب می‌شود. بدین ترتیب هنر در این معنا، نوعی کشف و شهود است که طی آن انسان به فتوح خاصی می‌رسد و افق‌های تازه‌ای از هستی به رویش گشوده می‌شود. (احمدی، ۱۳۸۰: ۵۲۲)